

УДК 342.9

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-52-56

Юрах Віталій Михайлович,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління

Донецького державного університету внутрішніх справ,

e-mail: yuraxandko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1705-389X>**Резуєв Євген Володимирович,**

аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ

e-mail: Law@rezuyev.com

<https://orcid.org/0009-0006-5703-6493>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Стаття присвячена загальному аналізу чинного законодавства у сфері фінансових послуг та стану адміністративно-правового регулювання небанківського кредитування.

Надано оцінку національному законодавству у сфері небанківського кредитування та з'ясовано, що з моменту запровадження воєнного стану затверджено ряд нормативних положень як на рівні законодавчих актів так і на рівні положень, прийнятих Національним банком України у напрямі реформування та розвитку сфери небанківського кредитування. Простежено проблеми адміністративно-правового забезпечення розвитку ринку небанківського кредитування, капіталізація якого невпинно зростає. Система адміністративно-правового забезпечення небанківського кредитування потребує змін в частині фінансового, а саме податкового та банківського законодавства щодо законодавчого стимулювання розвитку системи небанківського кредитування. Проаналізовано новели законодавства, що визначають статус небанківських фінансових установ, які надають відповідні послуги у досліджуваній сфері.

Доведено необхідність подальшого дослідження адміністративно-правової моделі функціонування фінансових установ та системи фінансових послуг, у тому числі небанківського кредитування.

Акцентовано увагу на ключових змінах адміністративно-правового регулювання відносин у сфері небанківського кредитування в частині затвердження Регулятора небанківських послуг. Висвітлено сучасний повоєнний стан правовідносин у відповідній сфері, та визначено проблеми функціонування відповідного ринку.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання; небанківське кредитування, фінансові установи; фінансові послуги; регулятор.

Yurakh V., Rezuiev E. ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS OF NON-BANKING LENDING.

The article is devoted to a general analysis of current legislation in the field of financial services and the state of administrative and legal regulation of non-bank lending.

The national legislation in the field of non-bank lending was evaluated and it was found that since the introduction of martial law, a number of normative provisions have been approved both at the level of legislative acts and at the level of provisions adopted by the National Bank of Ukraine in the direction of reforming and developing the field of non-bank lending.

The problems of administrative and legal support for the development of the non-bank lending market, whose capitalization is constantly growing, are traced.

The system of administrative and legal support of non-bank lending requires changes in the financial, namely tax and banking legislation regarding legislative stimulation of the development of the non-bank lending system. The amendments to the legislation determining the status of non-banking financial institutions that provide relevant services in the researched area have been analyzed.

The need for further research into the administrative-legal model of the functioning of financial institutions and the system of financial services, including non-bank lending, is proven.

Attention is focused on key changes in the administrative and legal regulation of relations in the field of non-bank lending in terms of the approval of the Regulator of non-bank services. The modern post-war state of legal relations in the relevant field is highlighted, and the problems of functioning of the relevant market are identified.

Key words: administrative and legal regulation; non-bank lending, financial institutions; financial services; regulator.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми функціонування ринку фінансових послуг не є новелою адміністративної та фінансово-правової науки, адже з самого початку незалежності України мали місце глибокі прогалини публічно-правового регулювання цього елементу фінансової системи. Протягом всієї історії розбудови ринкової економіки фінансові проблеми в цілому, й кредитування зокрема, гостро поставали в країні. В цьому контексті значення та роль фінансової системи, і функціонування в ній ринку фінансових послуг обумовило довгий ряд фінансово-економічних потрясінь. Не вдаючись в детальний історико-правовий аналіз причин кризових явищ, достатньо згадати фінансово-економічну кризу кінця 2008

року, яка мала катастрофічні наслідки для економіки та фінансів України. І з кожним етапом історичного розвитку в державі поставали проблеми функціонування фінансової системи як на рівні бюджету, податкової, банківської, митної, інвестиційної та інших систем. Все це призводило до падіння соціального рівня життя населення, девальвацію гривні, нестабільність фінансово-економічної системи. Відповідно, держава в особі законодавця та Національного банку України розробляла публічні механізми удосконалення фінансових відносин, у тому числі і у сфері небанківського кредитування.

Результатом законотворчої діяльності з поліпшення моделі надання фінансових послуг стало прийняття системного законпроекту. З прийняттям 14 грудня 2021 року Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» планувалася зміна форм адміністративно-правового регулювання системи небанківського кредитування [1], що до цього розвивалася на платформі Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року [2].

Проте, повномасштабне вторгнення РФ на територію України змінило фінансово-економічні процеси, які стали ще складнішими, адже відбувся злам економіки та переформатування її сегментів. Законодавець був змушений змінювати модель державного регулювання ринків фінансових послуг знову, адже знову змінилася й кон'юнктура ринку фінансових послуг.

Дослідження ролі і значення системи небанківського кредитування в сучасних повоєнних умовах є актуальним, адже наявні сервіси відповідних послуг небанківського кредитування суттєво розширилися, як наслідок стрімко почала зростати капіталізація цього сегменту фінансового ринку. З юридичної точки зору, вказане питання вдається малодослідженим, а тому потребує, на нашу думку, особливої уваги.

Важливо створити належний адміністративно-правовий механізм, що максимально забезпечить публічні інтереси, а також мінімізує ризики для населення при використанні відповідних послуг. Реформований механізм адміністративно-правового регулювання функціонування цього сектору фінансового ринку потребує системного аналізу також і з точки зору недопущення до ринку бенефіціарів із російськими реєстрацією та походженням капіталу.

З іншого боку, в умовах євроінтеграційних прагнень варто досліджувати й природу відповідних відносин в Європейському співтоваристві. Небанківські фінансові установи ЄС займають значну частину ринку фінансових кредитних послуг, тому дослідження відповідного законодавства ЄС має стати одним із самостійних напрямків у дослідженні заявленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика правового регулювання кредитування в юридичній науковій літературі системно поставала предметом наукових пошуків. Проте, небанківське кредитування за своєю природою не є класичним видом фінансової послуги, як то банківське кредитування. З іншого боку, в даному дослідженні зроблена спроба наукового аналізу саме публічних, тобто адміністративно-правових аспектів небанківського кредитування новосформованого законодавства в цій сфері.

Серед робіт, які мають дотичні предмети наукового дослідження варто виділити роботи Л.В. Андрущенко, А.С. Буткевича, В. В. Гончаренка, О. О. Гудзоватої, А. А. Довгополик, А. В. Духневича, А.В. Зеліско, Л.І. Катана, В. М. Купрієнка, Р. М. Поліщука, В. М. Прасюка, О. О. Савчук, О. В. Тихонові, А.В. Харламові, І. А. Шамрая, Н. О. Шмігельської, В. В. Чернея, С. С. Чернявського, Т. В. Яворської та інші.

Щодо досліджень адміністративно-правових засад небанківського кредитування, то в науковій літературі бракує відповідних напрацювань. Однією із останніх наукових праць в сфері небанківського кредитування стала дисертаційна робота Буги Г.С. на тему «Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні». У той же час, за останній період відбулися суттєві зміни щодо функціонування моделі небанківського кредитування, структури фінансових послуг та регулювання ринку фінансових послуг, впровадження нових форм державного регулювання ринку фінансових послуг в цілому та небанківського кредитування зокрема, а тому відповідний аналіз має наукову перспективу.

Метою статті є аналіз чинного та перспективного законодавства, що визначає та визначатиме загальну та адміністративно-правову природу інституту небанківського кредитування для виявлення проблемних механізмів правового регулювання відносин у вказаній сфері та розробку пропозицій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання небанківського кредитування обумовлений низкою факторів, ключовим з яких об'єктивно постає війна з РФ, протидією та недопущенням функціонування російського капіталу, євроінтеграцією України до ЄС. Військові події в Україні спровокували відтік з України фінансового капіталу, вихід із ринку низки міжнародних банків, фінансових установ, бенефіціарами яких були російські суб'єкти права, створення системних ризиків втрати капіталу. Як наслідок, змінилася кон'юнктура ринку та чинне законодавство у цій сфері.

11 серпня 2021 р. Указом Президента України затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [3], якою визначено шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток

рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами

З іншого боку, після початку повномасштабної війни Україна подала заявку на членство в Європейське співтовариство, що покладає на країну обов'язок виконати план дій щодо членства. І хоча виконання програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС здійснюється з 2004 року [4], з 2022 року план дій щодо вступу до ЄС кардинально змінений та уніфікований.

Дослідження адміністративно-правового регулювання, на нашу думку, варто проводити з урахуванням наведених вище особливостей адміністративно-правової природи небанківського кредитування та завдань щодо реформування, окреслених чинним та перспективним законодавством. Єдиного підходу щодо аналізу адміністративно-правового регулювання відповідного об'єкту в літературі не сформовано. Г.С. Буга у своєму монографічному дослідженні зазначає, що «система адміністративно-правових відносин з надання фінансових послуг характеризується специфічним та відокремленим державним регулюванням діяльності з надання фінансових послуг, наявністю на основних фінансових ринках спеціального уповноваженого органу в сфері регулювання окремого ринку, наявністю у фінансових установ спеціальної господарської компетенції на підставі ліцензування». [5, с. 67]. Погоджуючись із вказаним судженням, зробимо спробу охарактеризувати специфічні та відокремлені форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг із небанківського кредитування, та розкрити окремі аспекти управління та регулювання сферою.

Базовим нормативно-правовим актом у сфері надання небанківського кредитування виступає Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 20021 року. Проте, зауважимо, що вказаний Закон втрачає чинність з 1 січня 2024 року, у зв'язку із прийняттям Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії». Вказаний Закон прийнятий напередодні військової агресії РФ на початку 2022 року і за період війни в Україні змінено тричі. Отже, вказаним Законом передбачено реформування моделі правового регулювання системи надання фінансових послуг, зміна правової природи діяльності окремих суб'єктів (надавачів фінансових послуг), впровадження нових форм державного регулювання, у тому числі небанківського кредитування.

Сфера дії цього Закону полягає в тому, що він:

1) встановлює загальні засади функціонування ринку фінансових послуг, діяльності надавачів фінансових та/або супровідних послуг, державного регулювання та нагляду за такою діяльністю, а також захисту прав клієнтів;

2) визначає правовий статус фінансових компаній та ломбардів, організаційно-правові засади їх створення, діяльності, реорганізації та припинення діяльності з надання фінансових послуг, а також повноваження Регулятора щодо державного регулювання та нагляду за такими установами.

Публічно-правові засади діяльності та регулювання діяльності на ринку фінансових послуг регулюються Конституцією України [6], Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7], Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Законом України «Про платіжні послуги» [8], спеціальними законами та нормативно-правовими актами Регулятора.

Пунктом 47 частини першої статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» закріплено, що Регулятор, це Національний банк України або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку згідно з розподілом повноважень, визначеним цим Законом. Антимонопольний комітет та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених цим законом.

Статтею 22 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» передбачено, що державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання фінансових послуг здійснюють:

1) щодо діяльності з надання фінансових послуг, визначених пунктом 9 частини першої статті 4 цього Закону, та супровідних до них послуг - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі НКЦПтФР);

2) щодо діяльності з надання фінансових послуг, визначених пунктами 1-8 частини першої статті 4 цього Закону, та супровідних до них послуг - Національний банк України (далі - НБУ).

Відповідно до пункту 9 частини першої статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» відповідними видами фінансових послуг, є фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, передбаченої частиною другою статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [9].

Відповідно до частини статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» На ринках капіталу здійснюються такі види професійної діяльності: 1) діяльність з торгівлі фінансовими інструментами; 2) діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами; 3) клірингова діяльність; 4) депозитарна діяльність; 5) діяльність з управління активами інституційних інвесторів; 6) діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю; 7) діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Таким чином, НКЦПтФР, не є Регулятором системи небанківського кредитування в Україні.

Відповідно до пунктів 1-8 частини першої статті 4 та статті 22 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання таких фінансових послуг як: 1) страхування; 2) надання коштів та банківських металів у кредит; 3) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню; 4) фінансовий лізинг; 5) факторинг; 6) надання гарантій; 7) торгівля валютними цінностями; 8) фінансові платіжні послуги здійснює НБУ.

Таким чином, регулятором такого виду фінансової послуги як небанківське кредитування є НБУ.

Узагальнюючи аналіз державного регулювання ринку небанківського кредитування важливо відзначити системне реформування адміністративно-правового регулювання сфери як небанківського кредитування, а й всієї системи фінансових послуг.

Висновки. Таким чином, в Україні проблема регулювання споживчого кредитування (зокрема, мікро кредитування) небанківськими фінансовими компаніями полягає не лише у потребі адаптації до стандартів ЄС, визначених у відповідних директивах, а й у потребі системного впровадження концепції (моделі) правового регулювання таких відносин, так як станом на сьогодні вони належним чином не регулюються спеціальними нормами чи іншими нормативно-правовими актами, а загальні норми Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» не враховують особливостей досліджуваних відносин, відповідно, потребують уніфікації та доопрацювання, адже, з одного боку потребують від НБУ системної та довготривалої роботи над розробкою регуляторних актів, що деталізують та конкретизують механізм державного регулювання діяльності відповідних фінансових установ, а з іншого не забезпечують належної охорони та захисту прав та інтересів споживачів за такими кредитами. Відсутність у законодавстві чіткої моделі адміністративно-правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ спричиняє зловживання ними на ринку фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закону України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення 1.11.2023 р.).
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закону України від 12 липня 2001 року № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. ст. 1,
3. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11 серп. 2021 р. № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> (дата звернення 10.11.2023 р.),
4. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B3-15/card6#Public> (дата звернення 11.11.2023 р.).
5. Буга Г.С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія / Г. С. Буга. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141,
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України 6 грудня 2019 року № 361-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 25. ст.171,
8. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 4.11.2023 р.).
9. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. ст. 268.

REFERENCES:

1. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii. (2021, December 14). [On financial services and financial companies]. *Zakon Ukrainy № 1953-IX*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> [in Ukrainian].
2. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh. (2001, July 12). [On financial services and state regulation of financial services markets]. *Zakon Ukrainy № 2664-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 1. 1. [in Ukrainian].
3. Stratehiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku. (2021, August 11). [Strategy of economic security of Ukraine for the period until 2025]. *Ukaz Prezydenta Ukrainy № 347/2021*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> [in Ukrainian].
4. Zahalnoderzhavna prohrama adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. (2004, March 18). [Nationwide program of adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union]. *Zakon Ukrainy № 1629-IV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629%D0%B3-15/card6#Public> [in Ukrainian].
5. Buha, H.S. (2022). Zabezpechennia bezpeky u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady. [Zabezpechennia bezpeky u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady]. monohrafiia. Odessa. Vydavnychiy dim «Helvetyka», 404. [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy. (1996, June 28). [Constitution of Ukraine]. *Zakon Ukrainy № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 30.* 141 [in Ukrainian].

7. Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia. (2019, December 6). [On the prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction]. *Zakon Ukrainy № 361-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 25.* 171. [in Ukrainian].

8. Pro platizhni posluhy. (2021, June 30). [On payment services]. *Zakon Ukrainy № 1591-IX.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> [in Ukrainian].

9. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky. (2006, February 23). [On capital markets and organized commodity markets]. *Zakon Ukrainy № 3480-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 31.268.* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 6.11.2023

УДК 342.9

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-56-60

Кікінчук Василь Юрійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри поліцейської діяльності
та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
e-mail: vasili41900@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7457-4507>

Рязанцева Ірина Миколаївна,

кандидат юридичних наук,
начальник навчально-методичного відділу
Харківського національного університету внутрішніх справ
e-mail: airin72@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5777-7863>

Лещенко Дмитро Олександрович,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
e-mail: sigmadl@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0008-8669-3739>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ МОБІНГУ: ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

В науковій статті досліджено нормативно правові засади боротьби з цькуванням на роботі. Проведено порівняльну характеристику методів протидії мобінгу та домашньому насильству. Розглянуто досвід боротьби з цькуванням інших країн світу.

Доведено, що психологічне насильство на роботі є серйозною проблемою котра своєю небезпечністю і соціальною значущістю не поступається домашньому насильству, саме тому необхідно впровадити наступні зміни та доповнення до законодавства України спрямовані на боротьбу з ним: 1) надати офіційного статусу «мобера», особам котрі вчиняли мобінг, і вносити їх в загальнодоступний реєстр моберів. Це дало б змогу роботодавцям перевіряти кандидатів на працевлаштування на причетність до психологічного насильства. Також дана міра впливала б і превентивно, так як мобер утримувався б від вчинення цькування розуміючи, що це зіпсує його ділову репугацію і може зашкодити в побудові кар'єри; 2) зобов'язати осіб, що вчиняли мобінг систематично, в обов'язковому порядку проходити програми перевиховання; 3) запровадити кримінальну відповідальність за вчинення систематичного цькування на роботі, в разі вчинення 3 і більше разів на протязі року; 4) розширити статтю 173-5 (Мобінг) КУпАП додатковим адміністративним стягненням, а саме адміністративним арештом на строк до 7 діб за частиною першою статті і на строк до 15 діб згідно з частиною другою; 5) уповноважити окрему службу в Управлінні державної служби з питань праці, на протидію виключно мобінгу, за прикладом того, як функціонує служба протидії домашньому